

הרב שמעון לפיד

"לא תיתני ענוה דאיכא אנא"

שנינו במשנה בסוף סוטה(מס.):

משמת רבי בטלו ענוה ויראת חטא.

ובגמרא(מס.):

אמר ליה רב יוסף לתנא: לא תיתני ענוה דאיכא אנא.

דברים אלו קשים ביותר להולמם, ונלאו חכמי ישראל להסבירם: הכיצד יכול אדם להשתבח בעצמו שהוא עניו? נאמרו בענין הסברים רבים, ועדיין אין הנפש שוקטה בהם.

נראה שנוכל לבאר את הענין, אם נפרש אחרת את המושג "ענוה", הנזכר כאן. כותב הנצי"ב במרומי שדה:

פי', ענוה אינה שפלות הלב, אלא הנהגה בין בני אדם שלא בגסות, ולא כמסילת ישרים, והארכנו במקום אחר. והיינו דאמר רב יוסף שהיה מתנהג כאחד מן התלמידים, כדאי' שלהי מסכת הוריות, דכ"ב שנין דמלך רבה לא קרא אומנא לביתה.

הנצי"ב טוען, שיש לפרש את המונח "ענוה" כהנהגה שבין בני אדם שלא בגסות, ונראה שאפשר ללכת בדרכו, ומתוך התבוננות ביחסו של רבי עצמו לענין הענוה, להגיע להסבר נאה.

מובא בגמרא (ב"מ ט"ז):

דאמר רבי שלשה ענוותנין הן, ואלו הן: אבא (רשב"ג), ובני בתירה, ויונתן בן שאול. [ומבאר הגמרא:] רשב"ג - הא דאמרן (שאמר על עצמו. שהוא ביחס לר"ש. כשועל מול ארץ), בני בתירה - דאמר מר הושיבוהו (את הלל) בראש ומינהו נשיא עליהן. (רש"י: בני בתירה. במסכת פסחים. שהיו נשיאים. ובשביל שראו להלל שהיה גדול בתורה ועלה אצלן מבבל. עזבו נשיאותן ומינהו נשיא עליהן.) יונתן בן שאול - דקאמר ליה לדוד, אתה תמלוך על ישראל ואני אהיה לך למשנה.

רבי קורא "ענוותין" לאדם שהוא במשרה גבוהה ומוכן לוותר עליה, עבור מי שנראה בעיניו כמתאים יותר (אצל יונתן ובני בתירה), וכן אצל מי שהוא במשרה גבוהה ומוכן להצהיר על עצמו שהוא פחות מאחרים, שאינם באותה משרה (רשב"ג).

גם בירושלמי אנתנו רואים ענין מקביל, והפעם ביחס לרבי עצמו.

ירושלמי כלאים (פ"ט ה"ג):

רבי הוה ענותן סגייין, והוה אמר: כל מה דיימר לי בר נשא אנא עביד, חוץ ממה שעשו זקני בתירה לזקני, דשרון גרמייהו מנשיאותיה ומנוניה. אין סליק רב הונא ריש גלותא להכא, אנא מותיב ליה לעיל מיניי, דהוא מן יהודה ואנא מבנימין, דהוא מן דכריא ואנא מן נוקבתא...

בתרגום לעברית: רבי היה ענוותן גדול, והיה אומר: כל מה שיאמר לי אדם אעשה, חוץ ממה שעשו זקני בתירה לזקני [להלל], שהתירו עצמן מנשיאותם

ומינהו. [אבל] אם יעלה לארץ רב הונא ראש הגולה, אושיב אותו למעלה ממני, בגלל שהוא משבט יהודה ואני משבט בנימין, שהוא צאצא של דוד מן הזכרים, בן אחרי בן - ואני מן הנקבות, מבתו של דוד.

הירושלמי מכנה את רבי ענוותן דווקא בהקשר הזה. רבי מוכן להתנהג בענוה כלפי כולם ולמחול על כבודו, אבל פסגת הענוה לגביו היא ויתור על מעמדו כנשיא, ואת זה הוא אינו מוכן לעשות אלא לריש גלותא בלבד [שבאמת הוא היחיד שראוי לזה יותר ממנו].

לפי שני המקורות הללו רואים, שביטוי השיא של ענוה בהנהגה, הוא ויתור על מעמד עליון בעם ישראל.

לגבי רב יוסף ראינו תופעה דומה:

מובא בגמרא (הוריות יד.):

רב יוסף סיני, רבה עוקר הרים. שלחו לתמן: איזה מהם קודם [למינויו כראש הישיבה]? שלחו להו: סיני עדיף, דאמר מר יהכל צריכים למרי חיטיאי. ואפילו הכי לא קביל רב יוסף עליה. מלך רבה עשרין ותרתי שנין, והדר מלך רב יוסף. וכל שני דמלך רבה - רב יוסף, אפילו אומנא לביתה לא חליף.

רב יוסף ויתר על מינוי כראש ישיבה, וזוהי בדיוק הענוה שעליה דיבר רבי, ושאותה הגשים¹. אמור מעתה: רב יוסף לא התפאר בענוה פנימית מידותית, אלא בדיוק באותה ענוה שאותה תיאר רבי, ובה שבחו את רבי - ההתנהגות בענוה, ששיאה הוא ויתור על מעמד עליון עבור אחרים.

1. יש להקשות על הסברנו. שכן בגמרא (ברכות סד.) מוסיפים "דאמרי ליה כלדאי מלכת תרתין שנין" - ומפרש רש"י: "אמר, אם אמלך תחילה, אמות לטוף שנתיים, ונדחה מפני השענה ולא אבה למלך". לפי זה רב יוסף לא ויתר מחמת ענוה יתירה! אך נראה שעצם הויתור הוא העיקר, שכן גם לגבי בני בתירה, ויונתן בן שאול אומרת הגמרא בב"מ. שהיתה להם סיבה דומה. ובכל זאת לפי רבי הם נקראו "ענותנים". יש לצרף, שאצל רב יוסף ולוותה גם התנהגות בענוה יתירה. שהוכיחה שאין זה סתם ויתור מסעמי חשש גרידא.